

4. Lomakina, I. S. (2007). Application of benchmarking in EU educational policy. *Pedagogika (Pedagogy)*, 6, 93–98 (in Russ.)
5. *Innovation management*. Retrieved from <http://pidruchniki.com/18081204/ekonomika/benchmarking> (in Ukr.)
6. *What is the benchmarking?* Retrieved from <http://staff-capital.com/ru/articles/scho-take-benchmarking.html> (in Russ.)
7. *Benchmarking*. Retrieved from <http://buklib.net/books/28421/> (in Ukr.)
8. *Method of benchmarking*. Retrieved from http://stud.com.ua/19451/marketing/metod_benchmarkingu (in Ukr.)
9. *Benchmarking*. Retrieved from <http://www.grandars.ru/student/marketing/benchmarking.html> (in Russ.)
10. *Benchmarking*. Retrieved from <http://ru.osvita.ua/add-education/glossary/7704/> (in Russ.)

Abstract. KOZINETS Olga Dmitrivna. APPLICATION OF BENCHMARKING IN MODERN CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF PRE-EXERCISE SCHOOL IN THE SYSTEM OF MEDICAL EDUCATION

Introduction. Pedagogical science at the beginning of the new millennium significantly expands the range of research methods by borrowing instruments from the field of educational management. As a result, such a habitual method of scientific and pedagogical research as a study and synthesis of best practices is complemented by benchmarking, the application of which in the education of the European Union is now commonplace and is further improving.

Purpose. To analyze the possibilities of applying benchmarking in the management of the development of schools of excellence in the system of medical education.

Results. The essence of the concept of «benchmarking» as an analytical method of comparative research is specified. Considered its evolution in the context of economic theory, educational management. The types of benchmarking, stages of its introduction, taking into account the trends of management of the development of schools of excellence in the system of domestic medical education are determined. The possibilities of benchmarking in modern conditions are described.

Conclusion. Given the development of new technologies in the field of medical education and medical care, the evolution of benchmarking is inevitable, due to the processes of formation of information civilization, as well as the escalation of the processes of globalization.

Key words: benchmarking, management, development, schools of excellence, medical education system; economic theory; educational management.

Одержано редакцією 15.01.2018
Прийнято до публікації 19.01.2018

УДК: 378.147:373.5.011.3-051(045)

КОНОНКО Олена Леонтіївна,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної освіти,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, Україна
e-mail: kononko11@ukr.net

**ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА
ДО РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ АГРЕСІЄЮ**

Анотація. Уточнено зміст понять «агресія», «агресивна поведінка» і запропонована авторська трактовка «уміння долати агресію». Схарактеризовано типи агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку та рівні сформованості в них уміння її долати. Визначено критерії, показники, особистісні й професійні вміння й типи готовності майбутніх вихователів дошкільного закладу до формування в дітей 5-7 років уміння долати агресію. Розкрито психолого-педагогічні умови оптимізації процесу підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності з формування в дітей 5-7 років уміння долати агресію.

Ключові слова: особистісний розвиток; агресія; агресивна поведінка; уміння дошкільника долати агресію; соціально прийнятні форми поведінки; профілактика та корекція агресії; готовність майбутнього педагога до роботи з дитячою агресією; психолого-педагогічні умови оптимізації освітнього процесу закладу вищої освіти.

Постановка проблеми. Проблема дитячої агресивності та вибору майбутнім педагогом ефективних виховних технологій для роботи з нею є однією з актуальних у дошкільній педагогіці. На жаль, дитяча агресивність перетворилася нині на вельми поширене явище, яке засвідчує складність процесу особистісного зростання в ранньому онтогенезі взагалі, входження дитини в сучасний суперечливий світ, зокрема. На часі посилення уваги науковців та освітян до: різновидів агресивної поведінки сучасної дитини 5-7 років; дослідження причин, що її провокують; розроблення сучасного інструментарію роботи з дитячою агресією; забезпечення належної підготовки студентів до роботи в означеному напрямі.

Як зазначають провідні фахівці, ризики ігнорування серйозності даної проблеми пов'язані з тим, що прояви агресивності, які склалися в дитинстві, з часом можуть перетворитися на стійке особистісне утворення, установку, звичку, сприйматися носієм агресії як природна форма поведінки і реагування на впливи зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодення змушує особистість розв'язувати життєві завдання високої новизни і складності, актуалізує необхідність поводитися компетентно в багатоваріантному світі, диференціювати вчинки людей за ступенем їх значущості, безпеки, корисності. Це актуалізує проблему формування в майбутніх педагогів уміння працювати з дитячою агресією, плекати в них соціально прийнятні форми поведінки, гармонійне спілкування з іншими, базові моральні якості [5, с.148].

Дослідженню феномену «агресії» присвятили свої роботи чимало зарубіжних і вітчизняних психологів і педагогів. Вивченню сутності даного поняття та характеристики видів агресивної поведінки дитини присвятили свої праці Г. Андреева, В. Лебединський, О. Никольська, Л. Семенюк, Г. Широкова, І. Фурман та інші фахівці. Аналізу підходів до агресії як феномену особистісного зростання та особливостям його дослідження зарубіжними фахівцями присвячує своє дослідження Т. Рум'янцева [7].

Нині існують різні трактовки понять «агресія» та «агресивна поведінка». Під першим розуміють: реакцію, що шкодить іншому (А. Басс); нанесення шкоди живому і неживим об'єктам (Е. Фромм); наступальні й насильницькі дії, що спрямовані на населення шкоди або знищення об'єкта (В. Овчаренко); цілеспрямована руйнівна дія, що суперечить суспільним нормам і правилам, шкодять об'єктам нападу, викликають дискомфорт (Л. Семенюк).

Згідно з визначенням М. Алфімової та В. Трубнікова, агресія є складним механізмом із неоднозначною природою. Даними фахівцями поняття «ворожість» і «агресивність» розглядаються в узаємозв'язку, аналізується вплив генетичних і соціальних чинників на характер поведінки особистості. Ними встановлено, що генотип може виступати чинником ризику схильності до агресивної поведінки [1].

Визначаючи зміст поняття «агресивна поведінка», Г. Коджаспирова кваліфікує її як деструктивну, таку, що суперечить нормам і правилам існування людей у суспільстві, завдає фізичної шкоди, викликає негативні переживання, стан напруги, страху, пригніченості. Як і більшість фахівців, вона стверджує, що агресія – не природжена біологічна реакція, а форма поведінки, що обумовлена соціальними зв'язками і відносинами [4].

Найпоширенішою в науковій літературі є ідея реалізації профілактичної та корекційної роботи з агресивними дітьми, що спрямована на усунення причин агресивної поведінки, а не лише зняття зовнішніх проявів порушень соціального

розвитку. Прибічниками такого підходу до роботи з дитячою агресією є більшість сучасних фахівців, зокрема, М. Арсенова, І. Дубровіна, Т. Лаврентьєва, Н. Микляєва, Т. Марцинковська, Н. Суворова, Т. Чиркова та інші.

Продуктивними для нашого дослідження є положення такого відомого дослідника зазначеної проблеми в ранньому онтогенезі, як Н. Барченкова, яка вивчала особливості агресивної поведінки дітей дошкільного віку і визначала змістові аспекти її профілактики [2]. Для нас становлять інтерес висновки А. Реана, згідно з якими важливу роль у вихованні соціально прийнятних форм поведінки дитини відіграє мотивація успіху, яка орієнтує її на досягнення чогось конструктивного, позитивного. Водночас автор зазначає, що боязнь невдачі проявляється в невпевненій поведінці, безініціативності, недостатній відповідальності, схильності до агресії [6].

У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу дані О. Смирнової, яка підкреслює, що ті чи ті форми агресивності притаманні більшості дітей дошкільного віку. Вона, зокрема, зазначає, що з дорослішанням і засвоєнням основних моральних правил і норм поведінки в багатьох дітей 5-7 років прояви агресивності поступаються просоціальним формам поведінки [8].

Однією з відправних у нашому дослідженні слугувала теза В. Татенка, згідно з якою першопричиною поведінкових відхилень поведінки може слугувати специфіка особистісного розвитку дитини на ранніх етапах онтогенезу. Автор підкреслює, що поведінкові вади виникають під впливом внутрішніх і зовнішніх протиріч, збільшуючи негативний потенціал індивідуальності, породжуючи більш серйозні помилки на наступних вікових етапах [9, с. 85].

Досліджуючи феномен агресивності, І. Фурманов наголошує на тому, що в певній кількості дітей дошкільного віку агресія як форма поведінки не лише зберігається, але й трансформується у стійку негативну якість особистості. Автор підкреслює: наслідком цього є зниження продуктивного потенціалу, звуження повноцінного спілкування, деформація особистісного розвитку [10].

З огляду на актуальність проблеми дитячої агресії та її недостатнє розроблення вітчизняною наукою необхідно посилити увагу до неї у процесі підготовки майбутніх педагогів. З урахуванням тенденції до зростання агресивності соціуму підготовка майбутніх фахівців у закладах вищої освіти педагогічного профілю має передбачати формування в них умінь працювати з агресивною поведінкою, оснащення сучасними технологіями виховання в дітей дошкільного віку соціально схвалюваної та прийнятної поведінки, умінь утримуватися від агресії.

Наукова новизна матеріалів дослідження полягає у визначенні змісту поняття «*уміння дошкільника долати агресію*»; розробленні концептуальних засад, що засновані на визнанні пріоритету суб'єктного підходу в організації освітнього процесу; створенні комплексу педагогічних умінь, що необхідні для роботи з агресивними дітьми; визначенні критеріїв, показників і розробленні типології готовності майбутніх вихователів до роботи з даною категорією дітей.

Мета статті – розкрити сутність агресії як особистісного феномену та обґрунтувати авторський підхід до підготовки майбутніх вихователів до роботи з агресивними дітьми старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні під агресією ми розуміємо цілеспрямоване нанесення дитиною 5-7 років фізичної або психологічної шкоди іншій особі, а під агресивною поведінкою – спосіб дій, у яких проявляється її агресія. На відміну від традиційного ми пропонуємо нашу позицію, згідно з якою дошкільник сприймається як свідомо особистість, активний суб'єкт виховного процесу, здатний за певних умов мобілізувати свій потенціал, актуалізувати внутрішні сутнісні сили, виявити довіру власним можливостям, утриматися від негативних проявів. Йдеться про

доцільність упровадження у процес підготовки майбутніх педагогів до роботи з дитячою агресією *принципу суб'єктності* (К. Абульханова-Славська, Є. Ісаєв, В. Слободчиков, В. Татенко) як важливої умови його оптимізації.

Орієнтуючись на принцип суб'єктності як основний, ми пропонуємо ввести в обіг поняття *«уміння дошкільника долати агресію»*, під яким розуміємо здатність дитини 5-7 років свідомо *аналізувати*, більш-менш об'єктивно *оцінювати* негативні наслідки своєї агресивної поведінки, докладати *вольових зусиль* для утримання від неї та додання негативних спонук, *компетентно* і *гідно* виходити зі скрутної ситуації. Орієнтуючись на запропонований підхід, майбутні педагоги акцентуватимуть увагу не лише на звичній практиці організації профілактичної та корекційної роботи, але й актуалізують для себе значення власної активності вихованця.

Даний концептуальний підхід потребував чіткого визначення сутності провідного поняття нашого дослідження – *«готовність майбутнього педагога до роботи з дитячою агресією»*. Під готовністю розуміємо сукупність особистісних і професійних якостей студента, яка вможливує ефективне розв'язання означеної педагогічної проблеми. Готовність засвідчується здатністю майбутнього фахівця *сприймати, кваліфікувати, аналізувати, об'єктивно оцінювати і конструктивно реагувати* на різні форми дитячої агресії. Структуру досліджуваної готовності склали когнітивний, мотиваційний, технологічний і рефлексивний компоненти. Поєднання особистісного та операційного аспектів у підготовці майбутнього педагога до роботи з дитячою агресією забезпечить йому дієвість і конструктивність.

Когнітивний компонент визначає ступінь поінформованості студента, оперування основними поняттями, знаннями закономірностей розвитку агресивної поведінки в ранньому онтогенезі; фіксує єдність теоретичних, практичних і методичних знань; акцентує увагу майбутніх педагогів на необхідності поглиблення, розширення і систематизації знань про форми дитячої агресії, її причини; про критерії та показники сформованості в дошкільників уміння долати агресію та чинники їх розвитку; про сучасні технології виховання в ранньому онтогенезі соціально схвалюваних і прийнятних форм поведінки; про власні особистісні та професійні якості, які вможливають або гальмують процес ефективного формування в дошкільників уміння долати агресію, сприяють осмисленню виховних завдань та інструментарію їх розв'язання.

Мотиваційний компонент засвідчує ступінь зацікавленості студента у виховній роботі, що спрямована на формування в дошкільників уміння долати агресію; усвідомлення важливості для конструктивних і гармонійних взаємин дітей 5-7 років уміння поводитися соціально прийнятно, не вдаватися до асоціальної поведінки; повага до себе та інших соціально компетентних людей, які здатні утримуватися від імпульсивної поведінки, негативних емоцій; ціннісне ставлення до себе і вихованців, об'єктивне оцінювання дій, вчинків, результатів, якостей (власних і дошкільників); прагнення до особистісного і професійного самовдосконалення.

Технологічний компонент характеризує процес реалізації студентом свого педагогічного потенціалу; його відкритість інноваціям, уміння застосовувати в педагогічній практиці сучасні виховні технології; здатність удосконалювати свої педагогічні вміння та особистісно-професійні якості; уміння поєднувати алгоритмічний і творчий компоненти виховної роботи з агресивними дошкільниками; здатність виявляти педагогічну культуру і налагоджувати суб'єкт-суб'єкту взаємодію з дошкільниками; спроможність обирати оптимальні для конкретної ситуації рішення та відповідати за їх наслідки.

Рефлексивний компонент засвідчує ступінь сформованості в майбутніх педагогів уміння аналізувати себе (стани, дії, здібності, поведінку, якості), сфокусуватися на своєму внутрішньому світі, порівнювати, робити висновки, виявляти самокритичність; здатності до самопізнання та адекватного оцінювання себе як

особистості, професіонала, суб'єкта виховного процесу, що спрямований на формування в дошкільників уміння долати агресію; уміння подивитися на себе знеособленим поглядом, збоку, очима інших людей; переоцінити свої досягнення і прорахунки, ефективність виховних впливів, конкретних виховних дій та їх наслідків; спроможності вносити необхідні корективи у свої педагогічні дії.

Означений вище комплекс структурних компонентів готовності майбутнього педагога до роботи з агресивними дошкільниками презентований такими базовими якостями, як емоційна сприйнятливість, аналітичність, комунікабельність, відповідальність, справедливість, мобільність, креативність, педагогічна рефлексія. Вони притаманні студентам, які володіють необхідними для ефективної роботи з дитячою агресією вміннями. Авторський комплекс схарактеризовано в таблиці 1:

Таблиця 1.

**Уміння майбутнього педагога,
необхідні для роботи з дитячою агресією**

Уміння	Характеристика
<i>Аналітичні</i>	Здатність розглядати агресію як складне і поширене педагогічне явище, особистісний феномен, що засвідчує дисбаланс взаємин з іншими; уміння аналізувати форми дитячої агресії, причини агресивної поведінки, мотиви агресивності дошкільника в конкретній життєвій ситуації; спроможність осмислити агресивність у зв'язку з усіма компонентами педагогічного процесу; здатність правильно діагностувати характер дитячої агресії, її міру та чинники; уміння формулювати адекватні висновки щодо цього явища і добирати доцільні виховні засоби впливу на агресивного дошкільника
<i>Прогностичні</i>	Здатність виявляти резерви, нереалізований соціально-моральний потенціал дошкільника; уміння прогнозувати ймовірні причини прояву характерної для нього форми агресії, труднощі й помилки у спілкуванні з дорослими та однолітками; спроможність накреслити систему ефективних педагогічних впливів із метою активізації її суб'єктних сил і визначити очікувані результати; прогнозувати потенційні можливості колективу однолітків і власних базових особистісних якостей, що необхідні для ефективної роботи з дитячою агресією.
<i>Організаційні</i>	Розпізнавати і пояснювати агресивну поведінку конкретної дитини; планувати педагогічні дії, обґрунтовувати їх доцільність, урізноманітнювати засоби і прийоми їх реалізації з урахуванням індивідуальних особливостей дошкільника; моделювати процес його соціально-морального зростання, створювати сприятливі умови для реалізації ним своїх суб'єктних можливостей, формування вміння долати агресію; реалізовувати власний педагогічний потенціал, застосовувати ефективні технології формування у вихованців умінь контролювати і регулювати свою агресивну поведінку; знаходити найкращу форму пред'явлення їм вимог, доручень, прохань; перебудовувати, у разі потреби, свою поведінку.
<i>Перцептивні</i>	Здатність проявляти емоційну сприйнятливість, чутливість до настрою і стану дитини дошкільного віку і характеру педагогічної ситуації, в якій вона проявляє агресію; визначати зміни у поведінці агресивної дитини в залежності від того, хто є її партнером зі спілкування; брати до уваги особливості сприйняття та ставлення дитини до конкретних дорослих і однолітків під час спілкування з нею, добору ефективних засобів виховання в неї вміння долати агресію; виявляти довіру можливостям агресивної дитини; доцільно застосовувати накопичену інформацію

Продовження таблиці 1.

Уміння	Характеристика
<i>Комунікативні</i>	Відкритість контактам з агресивною дитиною, готовність налагодити з нею конструктивні стосунки; здатність долучити її до виконання соціально значущої спільної з однолітками діяльності; вправління дошкільників в уміннях домовлятися, узгоджувати свої дії з діями партнера зі спілкування, укладати доцільні угоди, вибачатися, поступатися, відстоювати правду, проявляти почуття власної гідності, самостверджуватися у взаєминах з однолітками в соціально прийнятний спосіб; установлювати педагогічно доцільні взаємини з батьками і педагогами агресивних дітей, знаходити до них індивідуальний підхід.
<i>Регулятивні</i>	Уміння мобілізуватися на розв'язання конфліктної ситуації; здатність зацікавити дошкільника прийомами самоконтролю та саморегуляції своєї агресивної поведінки, вправляти його в цих уміннях; управляти своїми спонуканими, утримуватися від імпульсивної поведінки і негативного ставлення до агресивних дошкільників; удосконалювати культуру поведінки, варіювати засоби вербального і невербального впливу на агресивного дошкільника; управляти своєю увагою та увагою вихованців; визначати для себе і дітей межу припустимої поведінки; оволодівати прийомами виразної демонстрації свого ставлення до агресивної поведінки як засобу подолання конфлікту.
<i>Оціночні</i>	Уміння визначати чіткі критерії оцінювання соціально схвалюваної та прийнятної поведінки, доводити їх до свідомості дошкільників; здатність правильно діагностувати й оцінювати актуальний рівень розвитку в дітей дошкільного віку вміння долати агресію шляхом співставлення й порівняння проявів їхньої поведінки з критеріями і показниками, прийнятими за ідеальний результат; застосування в взаємодії з агресивними дітьми диференційованого, об'єктивного, мотивованого оцінювання; диференціювати поняття «оцінювання особистості» та «оцінювання ситуативної поведінки», надавати перевагу останній; адекватно оцінювати свої особистісні та професійні здібності; сприяти розвитку в дошкільників адекватної самооцінки, здатності довіряти їй.
<i>Інтерактивні</i>	Уміння сприймати, фіксувати й аналізувати зворотну інформацію від агресивної дитини як об'єкта та суб'єкта виховного процесу; урахування форми прояву агресії та її причин; уміння брати до уваги, індивідуальні особливості дитини (її темпераменту, характеру, інтересів, звичок), індивідуальної історії її життя (сімейну атмосферу, характер взаємин членів родини, рівень культури й освіченості батьків, систему ціннісних орієнтацій; матеріальне і фінансове забезпечення, місце дитини в сім'ї); здатність правильно орієнтуватися в тому, наскільки ефективними виявилися обрані засоби педагогічного впливу на дошкільника; удосконалення й корекція своєї поведінки відповідно потреб конкретної ситуації; відмова від педагогічних дій, які виявилися непродуктивними

Критеріями розподілу майбутніх педагогів за типами готовності до роботи з агресивними дошкільниками слугували: повнота і збалансованість указаних у таблиці вмінь; стійкість, модальність і сила їх прояву в різних педагогічних ситуаціях. Було виділено чотири типи готовності майбутнього вихователя до роботи з дитячою агресією – конструктивно-гармонійний, частково збалансований, незбалансовано-ситуативний і деструктивний. Детальніше їх схарактеризовано в таблиці 2:

**Якісно-кількісна характеристика типів готовності
майбутнього вихователя до роботи з дитячою агресією**

Тип готовності	Характеристика	Кількість респон- дентів (у %)
1	2	3
<i>Конструктивно- гармонійний</i>	Володіє базовими знаннями про дитячу агресію, її форми й чинники; орієнтується у критеріях і показниках сформованості в дошкільників уміння долати агресію; з інтересом ставиться до даного напрямку виховної роботи, емоційно врівноважений, сприйнятливий; гармонійно поєднує вербальні та невербальні засоби; у конфліктних ситуаціях поводить себе компетентно, адекватно, самостійно; характеризується всіма базовими особистісними якостями і педагогічними вміннями, свідомо добирає, грамотно застосовує та варіює методи впливу на агресивну дитину, діє конструктивно, креативно, впевнено; досягає позитивних виховних результатів завдяки сучасним технологіям; цінує себе і вихованців, оцінює не особистість у цілому, а поведінку в конкретній ситуації.	18
<i>Частково збалансований</i>	Орієнтується у формах дитячої агресії, проте зазнає труднощів у диференціації форм агресії та визначенні чинників агресивної поведінки; уявлення про критерії та показники сформованості вміння дошкільника долати агресію схематичні й недостатньо обґрунтовані; у взаєминах із вихованцями емоційно виразний, застосовує вербальні та невербальні засоби впливу, водночас рідко експериментує, методи і засоби варіює обережно; у складній педагогічній ситуації радше пристосовується до неї, ніж активно на неї впливає; час-від-часу втрачає впевненість, поводить себе імпульсивно; притаманна більшість базових особистісних якостей і педагогічних умінь; самооцінка та оцінки дошкільників надміру узагальнені, недостатньо мотивовані, що позначається на ефективності виховних засобів і прийомів.	28
<i>Незбалансовано-ситуативний</i>	Знання обмежені, стан напружений; у складній педагогічній ситуації намагається дотримуватися засвоєних знань, звичних настанов, відомих правил і норм; застосовує лише традиційні виховні методи і форми, що схематизує виховний вплив; сприймає агресивну поведінку дошкільника як неприпустиму форму самовираження, емоційно реагує на неї, підвищує голос, дратується, вдається до каральних засобів; уникає складних ситуацій, необхідності варіювати, вносити зміни у знайоме; реагує радше на результат, ніж аналізує причини агресивної поведінки дитини; недостатньо розвинені аналітичні, перцептивні, конструктивні, регулятивні й оціночні вміння; соціальна оцінка домінує над самооцінкою, репродуктивна активність – над творчою; самооцінка занижена.	32

Продовження таблиці 2.

1	2	3
Деструктивний	Знання сутності та причин дитячої агресії поверхневі, клаптеві; реагує на агресивність дошкільника нервово, сприймає його як об'єкт впливу, а не активний суб'єкт виховного процесу; вербальні та невербальні засоби спілкування здебільшого негативно забарвлені; прагне за будь-яку ціну домогтися виконання дитиною своєї вимоги; перестрахуватися, сховатися за спиною авторитетних осіб, перекласти відповідальність на інших; губиться у складній педагогічній ситуації, закриває очі на проблему, ігнорує її; не встановлює причинно-наслідкових зв'язків; діє командними способами, намагається зняти зовнішню напругу умовляннями або погрозами і покараннями (батоном і пряником); самооцінка нестабільна, неадекватна, здебільшого завищена; особистісні якості та педагогічні вміння розвинені недостатньо.	22

Результати експерименту засвідчили, що понад половини майбутніх вихователів виявилися представниками незбалансованого і деструктивного типів готовності до роботи з дитячою агресією, що актуалізує необхідність оновлення змісту, методів і форм освітньої роботи з сучасною молоддю. Основну проблему становлять: недостатня емоційно-вольова готовність майбутніх вихователів; нездатність контролювати і регулювати свої реакції на агресивну поведінку дошкільників; низький рівень педагогічної рефлексії; консервативність установок; схематичне уявлення про різноманітність форм і причини дитячої агресії; відсутність досвіду аналізу й оцінювання *наслідків* своїх педагогічних дій.

Визначаючи стратегію організації формувального експерименту, що спрямований на оптимізацію процесу підготовки майбутніх вихователів до роботи з дитячою агресією, ми базуватимемося, зокрема, на узагальненнях О. Захарова щодо шляхів і засобів попередження відхилень у поведінці дітей дошкільного віку [3].

До основних психолого-педагогічних умов оптимізації освітнього процесу з метою підготовки майбутніх вихователів до роботи з дитячою агресією віднесено:

а) розширення та поглиблення знань про форми і причини дитячої агресії (діти дошкільного віку через агресію демонструють самостійність, зрілі можливості, прагнення самовиразитися, реалізувати себе; відстоюють свою гідність, захищаються від реальної та уявної загрози; демонструють гостре переживання своєї недооціненості, невизнаності чеснот значущими людьми; протестують проти невдач і утисків; привертають до себе увагу інших; конкурують з однолітками; засвідчують несформованість «Я– концепції», дисгармонійність внутрішнього світу; проявляють свою втому, перенапруження, поганий стан);

б) зведення з допомогою оцінних суджень уміння дошкільника долати агресію до найважливіших чеснот (фіксація уваги на прагненні дитини поводитися соціально прийнятно, позитивне оцінювання щонайменших її зусиль утриматися від образ, негативних емоцій, фізичного і психологічного тиску на інших);

в) оволодіння сучасними технологіями роботи з дитячою агресією (зменшення кількості спроб закликати дітей не ображати інших; відмова від застосування змагальності, протиставлення; формування в дошкільників почуття спільності з іншими, сприйняття їх не як конкурентів, а як цікавих, самоцінних людей, партнерів по діяльності);

г) формування педагогічної рефлексії (чутливості до особистості – власної та вихованців; уміння поставити себе на місце дитини, проаналізувати її очікування; здатність адекватно оцінювати свій стан, педагогічні дії, якості, вчинки).

Майбутній вихователь має усвідомлювати, що часто діти дошкільного віку виявляють агресію лише тому, що не володіють іншими способами прояву своїх почуттів. Цьому їх треба навчати. Важливим завдання є формування в дітей уміння *виходити з конфліктних ситуацій соціально прийнятними способами*. Успішній роботі з агресивними дітьми сприятиме виховання в них двоєдиної здатності: з однієї сторони – *бачити, розуміти, брати до уваги інтереси інших, виявляти до них доброзичливість*; з другої – *позитивного емоційно-ціннісного ставлення до себе*.

На схарактеризованих вище концептуальних засадах базуватиметься формувальний експеримент. Означені психолого-педагогічні умови увійдуть важливим складником до авторської моделі підготовки майбутніх вихователів до роботи з дитячою агресією.

Висновки. Готовність майбутнього вихователя дошкільного закладу до роботи з дитячою агресією кваліфікується як сукупність особистісних і професійних якостей, засвідчується здатністю майбутнього фахівця *сприймати, кваліфікувати, аналізувати, об'єктивно оцінювати і конструктивно реагувати* на різні форми дитячої агресії. Ефективність формування у студентів указаної готовності визначається єдністю зовнішніх (оптимізацією змісту, форм і методів освітнього процесу) і внутрішніх (активізацією власних сутнісних сил, потенційних можливостей, суб'єктної діяльності) детермінант.

До перспективних напрямів, що вимагають подальшого поглибленого вивчення, віднесено: розроблення моделі оптимізації освітнього процесу закладу вищої освіти з метою формування у студентської молоді вмінь, що необхідні для виховання в дошкільників здатності долати агресію, надавати перевагу соціально прийнятним формам поведінки; створення психолого-педагогічного забезпечення вказаного напрямку освітньої роботи; забезпечення наступності даного аспекту підготовки майбутніх педагогів для дошкільної та початкової ланок освіти.

Список використаних джерел

1. Алфимова М. В. Психогенетика агрессивности / М. В. Алфимова, В. И. Трубников // Вопросы психологии. – 2000. – № 6. – С. 112–121.
2. Барченкова Н. И. К проблеме профилактики агрессивного поведения детей старшего дошкольного возраста / Н. И. Барченкова, М. А. Арсёнова, Н. Н. Суворова // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2013. – Т. 3. – С. 2671–2675. – URL: <http://e-koncept.ru/2013/53537.htm>.
3. Захаров А. И. Как предупредить отклонения в поведении ребенка / А. И. Захаров. – Москва : Просвещение, 1986. – 128 с.
4. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва : Издательский центр «Академия», 2003. – 176 с.
5. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід) / О. Л. Кононко. – Київ : Стилос, 2000. – 336 с.
6. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности / А. А. Реан // Психологический журнал. – 1996. – № 5. – С. 3–18.
7. Румянцева Т. Р. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии / Т. Р. Румянцева // Вопросы психологии. – 1991. – № 1. – С. 3034.
8. Смирнова Е. О. Психологические особенности и варианты детской агрессивности / Е. О. Смирнова // Вопросы психологии. – 2008. – № 1. – С. 42–48.
9. Татенко В. А. Психология отклоняющегося поведения в дошкольном детстве / В. А. Татенко // Воспитание детей дошкольного возраста / под ред. Л. Н. Проколюченко. – Киев : Радянська школа, 1991. – С. 83–128.
10. Фурманов И. А. Детская агрессивность : Психодиагностика и коррекция / И. А. Фурманов. – Минск, 1996. – 192 с.

References

1. Alfimova, M. V., & Trubnikov, V. I. (2000). Psychogenetics of aggressiveness. *Voprosy psihologii (Questions of psychology)*, 6, 112–121 (in Russ.)

2. Barchenkova, N. I., Arsenova, M. A., & Suvorova, N. N. (2013). On the problem of prevention of aggressive behavior of children of the senior preschool age. *Nauchno-metodicheskij jelektronnyj zhurnal «Koncept» (Scientific-methodical electronic journal «Concept»)*, Vol. 3, 2671–2675. Retrieved from <http://e-koncept.ru/2013/53537.htm>. (in Russ.)
3. Zaharov, A. I. (1986). *How to prevent deviations in the behavior of the child*. Moscow: Enlightenment (in Russ.)
4. Kozhaspirova, G. M., & Kojaspirov, A. Y. (2003). *Pedagogical Dictionary*. Moscow: Publishing Center «Akademiya» (in Russ.)
5. Kononko, O. L. (2000). *Psychological foundations of the personal formation of preschoolers (System approach)*. Kyiv: Stilos (in Ukr.)
6. Rean, A. A. (1996). Aggression and aggressiveness of the personality. *Psichologicheskij zhurnal (Psychological journal)*, 5, 3–18 (in Russ.)
7. Rumyantseva, T. R. (1991). Concept of aggressiveness in modern foreign psychology. *Voprosy psihologii (Questions of psychology)*, 1, 30–34 (in Russ.)
8. Smirnova, E. O. (2008). Psychological features and variants of child aggression. *Voprosy psihologii (Questions of psychology)*, 1, 42–48 (in Russ.)
9. Tatenko, V. A. (1991). *Psychology of Deviating Behavior in Pre-school Childhood / Education of Preschool Children* / Ed. L. N. Proklyenkenko. Kyiv: Soviet school (in Ukr.)
11. Furmanov, I. A. (1996). *Children's Aggression: Psychodiagnostics and Correction*. Minsk (in Russ.)

Abstract. KONONKO Olena Leontiyvna. READY FOR THE FUTURE PEDAGOGUE TO WORK WITH CHILDREN'S AGGRESSION

Introduction. *The article explains theoretical and methodological aspects of forming the ability of preschool teachers to face children's aggression. As far as national research is concerned, there is not much attention given to the issue. The scientific novelty lays in the author's treatment of the problem and introduction of the notion 'the preschool child's ability to overcome aggression'.*

The purpose of the article is to reveal the essence of aggression as a personal phenomenon and to substantiate the author's approach to preparing future educators to work with aggressive children of the senior preschool age

Results. *This approach is based on implementing subjectivity principle into teaching practice as a primary one. This makes it possible to assess a future teacher and a preschool aged child as active subjects of educational process, who are able to cooperate constructively and efficiently. The author describes basic characteristics of a person and educational abilities, which testify the student's competence to cooperate with aggressively inclined children at the age of 5-7. Basic characteristics of a future teacher are necessary for healthy communication with preschoolers. The characteristics include apperception, sociability, responsibility, truth, creativity, and flexibility. Such abilities as analytical, predictive, organizational, regulative, perceptive, communicative, evaluative, and interactive help to improve communication between a preschool teacher and aggressively inclined children.*

A new typology of future teachers' readiness to face child's aggression has been suggested. Consciousness and behavior peculiarities of four types have been described. These four types include constructively-harmonious, partially balanced, contextually-unbalanced, and destructive types. The research has revealed that over half of the future teachers have insufficient or low level of knowledge about forms and causes of child's aggression, axiological attitude towards preschoolers, and ability to prevent and to resolve conflicts.

Conclusion. *Psychological and pedagogical circumstances which help future teachers to face child's aggression are as following: develop and deepen knowledge about the issue; determine the children's ability to overcome aggression as the highest social and moral principle; master modern educational skills and pedagogical reflection.*

Key words: *personal development; aggression; aggressive behavior; preschooler's ability to overcome aggression; socially acceptable forms of behavior; prevention and correction of aggression; readiness of the future teacher to work with child aggression; psychological and pedagogical conditions of optimization of educational process of higher educational institutions.*

*Одержано редакцією 15.01.2018
Прийнято до публікації 19.01.2018*